

Trädgårdsanläggningarna och
Den engelska parken
vid Farsta Slottsvik, på Värmdö

JM BYGGNADS AB

Landskapsarkitekt Karl Lökvist fick 1994 i uppdrag av JM Byggnads AB att inventera den Engelska parken vid Farsta slott och att upprätta ett förslag till upprustning av parken. I uppdraget ingick att gå igenom tillgänglig information om parkens tillkomst och utveckling.

Resultatet av hans studier i parkens historia har JM Byggnads AB nöjet att presentera i skriften: **Trädgårdsanläggningarna och Den engelska parken vid Farsta Slottsvik, på Värmdö.**

Trädgårdsanläggningarna och *Den engelska parken* vid Farsta Slott, på Värmdö

Gustavsberg är välkänt för sin porslins- och keramik tillverkning långt utöver Sveriges gränser. Ursprunget till bruket och de unika industriella framgångarna, som tog sin början under tidigt 1800-tal och kulminerade under 1900-talet, går att finna på egendomen Farsta med anor från 1600-talet. Området finns omnämnt i skrifter från 1322, men troligtvis har människor varit bosatta här på kullarna och på den södra stranden av Fars-taviken, sedan vikingatid.¹ Samhället Gustavsberg är för alltid präglat av fabriken och bruksmiljön, där Farsta har spelat en viktig roll.

Farsta säteshus, det som i dag kallas för Farsta Slott, har en intressant byggnadshistoria. Men även trädgårdsanläggningarna på gården har en historia som bör uppmärksammas. De sågs, på den tiden de anlades, som en naturlig del där hus och trädgård samspelade.

Farstas tidiga trädgård

Farsta fick säteristatus under första halvan av 1600-talet, d v s gården blev godkänd som adligt frälsegods av kungen, vilket bl a innebar befrielse från flertalet skatter. Det var riksdrotsen Gabriel Oxenstierna, yngre bror till den mer kände rikskanslern Axel Oxenstierna, som år 1640 bytte till sig de två hemmanen som fanns här från kronan. Olyckligtvis dog riksdrotsen kort därefter varför hans äldsta son friherre Gustav Oxenstierna ärvde egendomen. Huvudsätet för släkten Oxenstierna var Tyresö. Farsta blev ett viktigt komplement i verksamheten där.

Det var dock grevens maka Maria Sofia De la Gardie, som kom att prägla Farsta gårds tidigaste historia, eftersom hennes man redan 1648, vid 31 års ålder gått ur tiden. Hon var dotter till den framgångsrike greve Jacob De la Gardie, byggherre till palatset Makalös i Stockholm, och kom själv att ansvara för slutförandet av de nya anläggningarna på Farsta; en huvudbyggnad, s k corps-de-logiet av sten, ekonomi-byggnader samt trädgårdar både för nytta och nöje.²

För att få s k säterifrihet för en gård krävdes det bl a, förutom en ståndsmässig byggnad och ekonomihus, även en trädgård och en humlegård. Köksträdgården och humleträdgården hade till främsta uppgift att producera varor för försäljning och för gårdens egna behov. De placerades på nära avstånd från huset där det fanns lämpliga mark- och klimatförhållanden. Lustträdgården, den s k barockträdgården, hade uppgiften att vara representativ och vacker och anslöt till själva huset. Det är inte osannolikt att även här odlades för försäljning och att även köksträdgården var vackert uppbyggd och tillfredsställande för ögonen.

När man idag tittar på trädgårdsanläggningarna på Farsta är det viktigt att inse att på den tiden gården anlades, hade man en annan syn på trädgård än vad vi moderna människor har idag.

Trädgårdens betydelse hade vuxit fram under medeltiden och med kloster-verksamheten. Synen på trädgården som en arkitektonisk del av gårdsanläggningen, breddade ut sig under renässansen. De främsta och mest fulländade exemplen finns i

Italien och de välkända villorna som byggdes där kring 1500-talet. Hus och omgivande trädgård var i oskiljaktig symbios med varandra. Trädgårdsrummen var många ofta slutna och skyddade samt små och välproportionerade.

Med barocken utvecklades trädgårdarna på slotten och herrgårdarna till att mer vara ett uttryck för ägarens makt och rikedom. Proportionerna förvrängdes i trädgårdarna, det ytligt storslagna hyllades. I 1600-talets Frankrike nådde barockens trädgårdskonst sin höjdpunkt med Versailles. I Sverige är det bästa exemplet Drottningholm, med sin utsträckta och för våra breddgrader, imponerande barockanläggning.

Maria de la Gardie var i enlighet med den tidens adel intresserad av trädgårdsodling. Hon anlade åren kring 1650 vackra trädgårdsplanteringar på Farsta och utvidgade den av sin bortgångne man anlagda träd- och humlegården söder om huset. Grevinnan behandlade de som jobbade i trädgården väl, vilket måste ses som ett tecken på trädgårdens betydelse för henne. Det fanns förutom en mängd pigor och drängar på Farsta, en trädgårdsmästare och en humlegårdsdräng som skötte om anläggningarna. Verksamheten hade troligen en viss ekonomisk betydelse eftersom resultatet av odlarmödorna från trädgårdarna på både Tyresö och Farsta såldes inne i Stockholm. Klimatet var här nära havet, mer stabilt och gynnsamt än längre in i landet, vilket gynnade odlingarna. I början av grevinnans regim saluförde Farsta endast kål, kryddor och torkad frukt, men efter att frön och plantor importerats från Holland, blev sorteringen större. På sommaren 1660 var gården fullt uppbyggd och på försäljningslistan stod t ex salladshuvud, krusbär, morötter, gröna ärter, både färska och torkade äpplen och päron. Det odlades också mycket rosor på Farsta under denna tid. Stora mängder rosenknoppar levererades till apotek och parfymfabriker i huvudstaden, och t o m trädgårdsmästaren sålde själv ett av honom tillverkat rosenvatten.³

En bild av hur själva planteringarna såg ut på Farsta är dock svår att ge. Odlingarna i köksträdgården var troligen ordnade i geometriska former. I den formella barockträdgården var de indelade kvarteren kanske omgärdade med låga buxbomshäckar. Här odlades kanske en viss del av snittblommorna, rosorna, frukten och kryddorna. Men främst kunde också herrskapen, eventuellt tillsammans med inbjudna gäster, här umgås och roa sig under besöken på gården.

Maria De la Gardie var inte lika intresserad av jordbruket på Farsta som hon, i likhet med Tyresö, utarrenderade. Däremot engagerades hon av det anlagda tegelbruket, som hade tillkommit i samband med säteshusets uppförande och de nämnda trädgårdarna.⁴ Farsta tegelbruk stod bl a för leveranserna till moderniseringar av hennes egendomar Tyresö och Helgö.⁵

År 1669 förlorar Maria de la Gardie, efter ett arvskifte, kontrollen över Farsta sedan hennes dotter Gustava gift sig med greve Christoffer Gyllenstierna. Efter detta gick Farsta in i en nedgångsperiod.

Mot slutet av seklet, bl a som ett resultat av kriget mot Danmark, kom Sverige och den svenska adeln in i en krisperiod med dåliga finanser. Det hade gått inflation i sätesbildning under 1600-talet så att adelsmännen sällan hann besöka alla sina gårdar de köpt eller tilldelats av kronan. Karl XI reduktion, med indrivning av förskingrad statlig egendom, genomdrevs för att bringa ordning i statskassan. Det påverkade även Farsta egendom som reducerades till en åttondel av sin tidigare storlek. Till detta kom att greve Gyllenstierna tillbringade allt mindre tid på Farsta till förmån för sin fädernegård Ericsberg där han höll på att uppföra ett praktfullt slott. Med sina stora

planer föreföll Farstagården vara mindre betydelsefull och intressera honom allt mindre.⁶

Egendomen och Maria de la Gardies ömt vårdade barockträdgård med dess indelade kvarter fick förfalla. Enligt ett tingsprotokoll från 1691 växte ogräset vilt i gångar och kvarter, fruktträden var överväxta med mossor. Detta var en vanvård för vilken trädgårdsmästaren fick böta 48 daler kopparmynt.⁷ Det var uppenbart att egendomen, med säteshus och trädgård, som greve Gyllenstierna överlämnade till sin dotter vid hennes giftermål med landshövdingen Carl Bonde, hade sett sina bästa dagar.

Vad som sedan hände med trädgårdarna vet man lite. När Maria De la Gardie avled på Tyresö 1694 försvann anläggningarnas upphovskvinna. Mot slutet av seklet övertas Farsta av släkten Banér. Klart är att trädgården ödeläggs med stor sannolikhet omkring den 13 augusti 1719. Då anlände den ryska flottan till Farsta för att plundra och bränna gården. Barockträdgårdens gamla struktur, med de indelade kvarteren, kom dock att återupprättas och kvarstå fram till våra dagar.

Förutom fruktträden, planterades på gården sannolikt också ask och ek. Asken kunde hamlas för att ge vinterfoder åt djuren. Att eken var ett viktigt träd på denna tid vittnar ett tingsprotokoll från 1704 som uppger att arrendatorn vid Farsta eller Gustavsberg som det numera ofta kallades, stämdes för att av misstag under ett svedjebruk satt eld på ett fyrtiotal av gårdens ekar. Alla äkta lövträd var fridlysta under denna tid för att stå till förfogande för krigsfartygens byggnad och underhåll. Arrendatorn dömdes till höga böter, trots att han hävdade att han tappat kontrollen över elden och att det var blåsten som vållat olyckan.⁸ Man kan tänka att en viss återplantering gjordes, kanske de ekar som man idag kan se runt Farsta.

Den engelska parkidealet.

Under slutet av 1600-talet kom i Frankrike, men främst i England, en reaktion mot barockens idéer och strikta formideal. Man var på väg in i romantikens århundrade. Författare och tänkare betonade det naturliga, det okonstlade, i motsats till barockens kultiverade uttryck och makt över naturen. Romantikens idéströmningar kom återigen till uttryck i trädgårdskonsten som den engelska eller romantiska parken.

För adeln var det viktigt vid denna tid att förutom att skapa nya tidsfördriv och nöjen, manifestera sin bildning och sina kulturella intressen. Det kunde bli gjort genom påkostade trädgårdsanläggningar som på ett konkret sätt visade att man var hemmastadd i tidens idéer.

I Sverige spelade Gustav III och en av våra första landskapsarkitekter Fredrik Magnus Piper en viktig roll. Den senare åkte ut på långa resor i Europa för att lära sig mer om hur man utformar trädgård och parker i det nya trädgårdsidealet. Väl hemma producerade Piper flera ritningar till den engelska parken vid Drottningholm och till Haga och Godegård i Västergötland.⁹

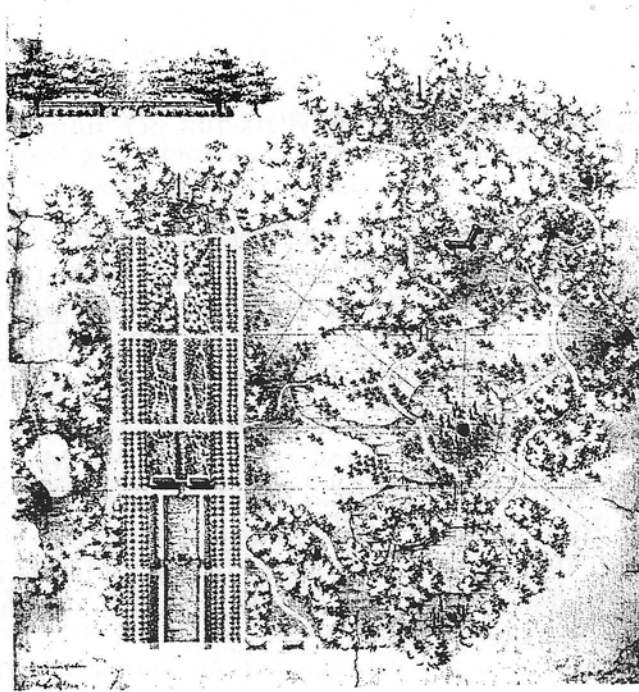

Fig 1. F M Pipers förslag till omgestaltning av Drottningholm 1781. Den engelska parken är lagd i anslutning till den befintliga barockanläggningen.

Det pittoreska engelska landskapet låg till grund för utformningen men man inspirerades också av det exotiska Kina. Parkerna utformades som stiliserade beteslandskap med slingrande gångstigar. Här och var kunde man finna pittoreska inslag som grottor, hyddor, nyuppförda ruiner m m eller inslag som turkiska tält och kinesiska lusthus.

Fig 2. Exempel på ruinromantik under 1700-talet.

Från slutet av 1700-talet till långt in på 1800-talet anlades engelska parker på svenska herresäten. Intresset var stort bland adelsmännen som inte sällan själva skissade på sina trädgårdsanläggningar och stakade ut gångarna.¹⁰

Den engelska parken vid Farsta.

Man får tyvärr leta förgäves i arkiven efter dokument som visar husens och trädgårdsanläggningarnas placering och utformning före och under 1700-talet. Trots täta ägarbyten i slutet av seklet, som skulle kunnat resultera i producerat kartmaterial, är det egendomligt nog först genom en uppmätning från så sent datum som år 1810, som man vet hur området kring Farsta sätesgård var disponerat mer i detalj och som också visar park- och trädgårdsanläggningarna.¹¹

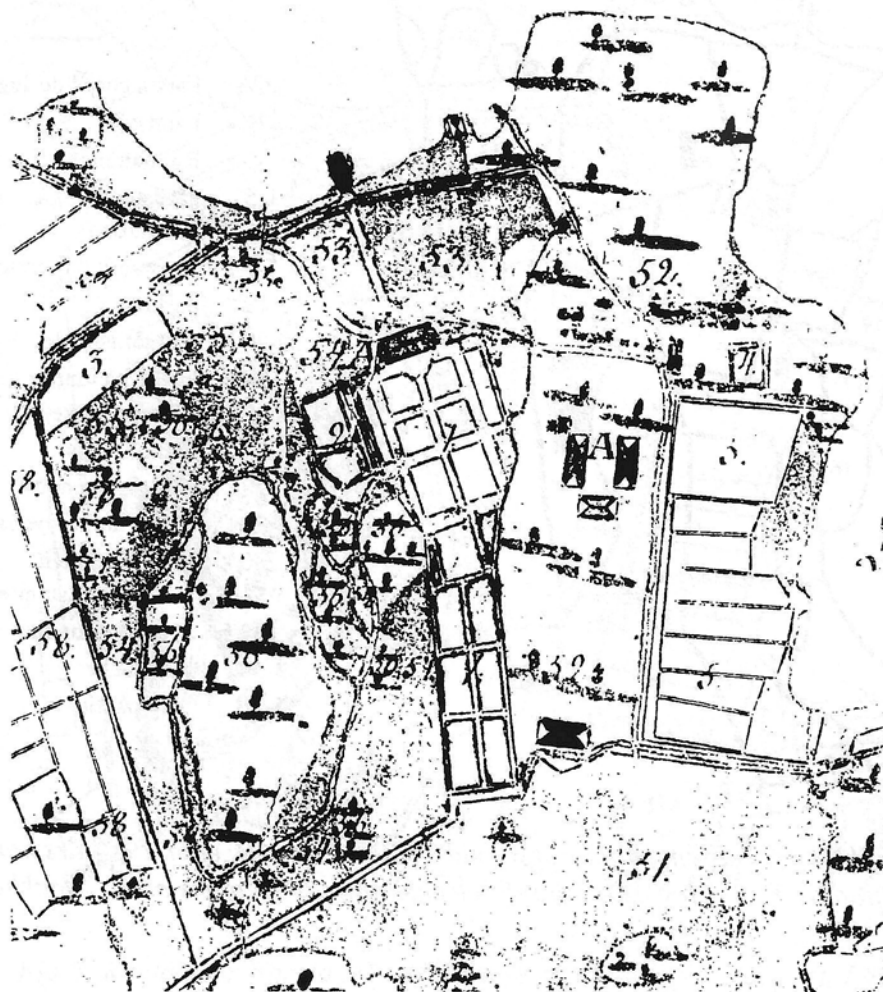

Fig 3. Karta över Farsta uppmätt år 1810 av A. F. Hagemans, Porslinsmuseets arkiv, Keramiskt Centrum, Gustavsberg.

Det går bara att spekulera i vad kullen där den engelska parken kom att ligga, användes till före parkens anläggning. Typiskt för omgivningarna och landskapet sticker denna kulle av gnejs och morän upp ur omgivande leråkrar som ett resultat av den senaste istiden och den efterföljande landhöjningen.¹² Vid 1810 års uppmätning markeras höjden med sporadiska träd och har fått samma beskrivningsnummer som de obrukbara småkullar, med berg i dagen, som ligger i närheten. Området kan alltså ha varit skogsklätt med ekar och tallar och kanske använts till bete för får och kor. I mitten av 1800-talet klarnar lyckligtvis bilden och det går att få en uppfattning om parken och markanvändningen kring huset genom den beskrivning som ingår i 1854 års karta.¹³

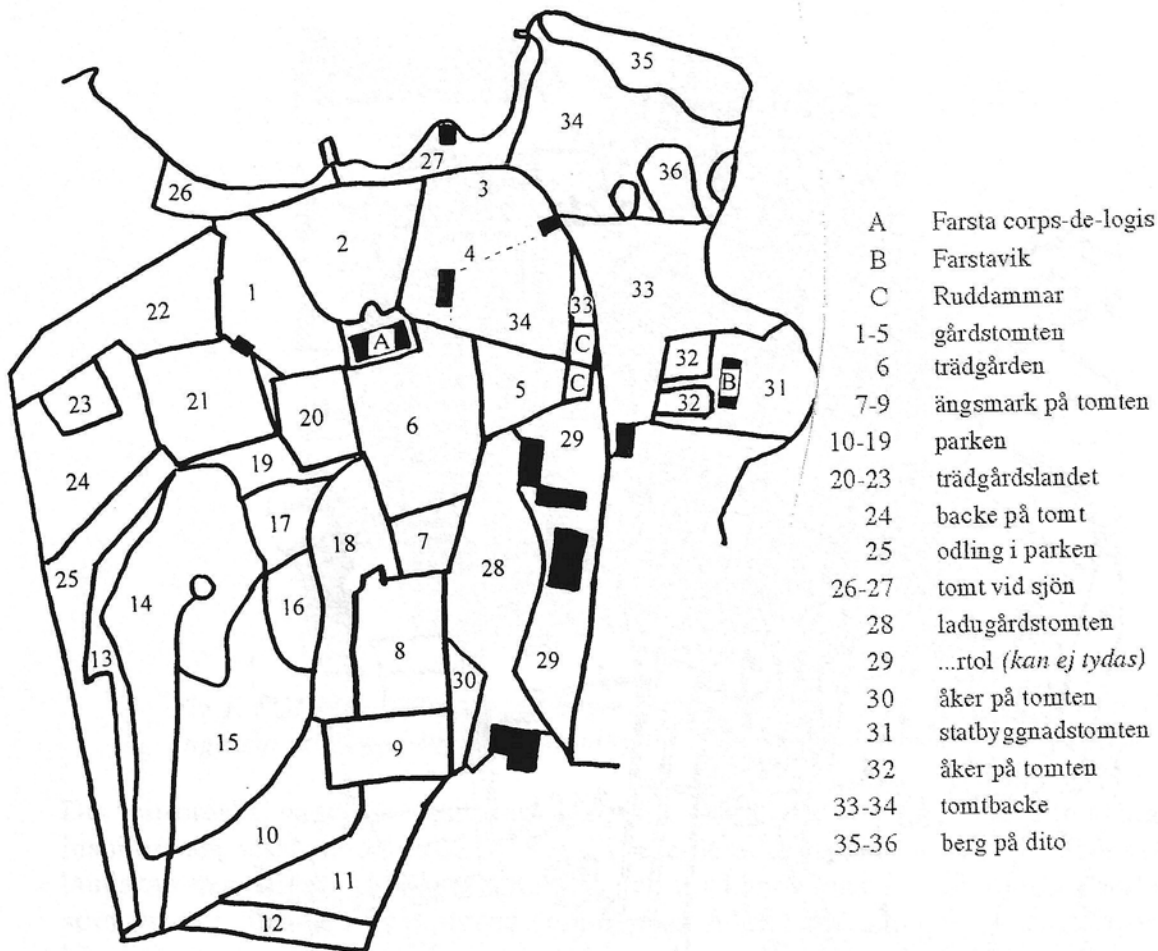

Fig 4. Markanvändningen på Farsta vid 1800 talets mitt, efter 1954 års karta upprättad av P. G. Hegardt, Länsstyrelsens läntmäterienhets arkiv, Stockholm.

Det är svårt att med bestämdhet säga när grunden las till den engelska parken. På grund av att det inte fanns några ekonomiska intressen inblandade i herrgårdarnas parkanläggningar - de betraktades som privata angelägenheter och förströelser för herrskapen - bemödade man sig sällan om att rita kartor eller på annat sätt dokumentera parkerna. Det utesluter inte att det kan ha uppförts en plan över parken men som under historiens gång kommit på villovägar.

På 1810 års karta hittar vi den engelska parken på en kulle sydväst om herrgården. Kartan visar ett klart utmärkt gångsystem runt höjden. Vägen upp till klippans överhäng, där det idag finns en bord av kvarnhjul, är tydligt redovisad. Däremot ges inga antydningar om ett gångsystem uppe på kullen. Man kan ändå anta att kullen, trots att den inte i sin helhet såg ut som den senare kom att göra, vid denna tidpunkt fungerade och användes som en park. Dock är det tveksamt om marken ges status som park. Kartans siffror hänvisar till en medföljande beskrivningen som idag är spårlöst försvunnen.

Varför visas inte vägbanken mitt i parken eller postamentet på höjden, som med stor sannolikhet redan var byggda vid denna tid? Svaret kan vara att uppmätningen 1810 gjordes främst av brandförsäkrings-skäl. Om det låg rester av en nedbrunnen kvarnanläggning på höjden utan ekonomiskt värde tog man alltså ingen notis om den vid uppmätningen.

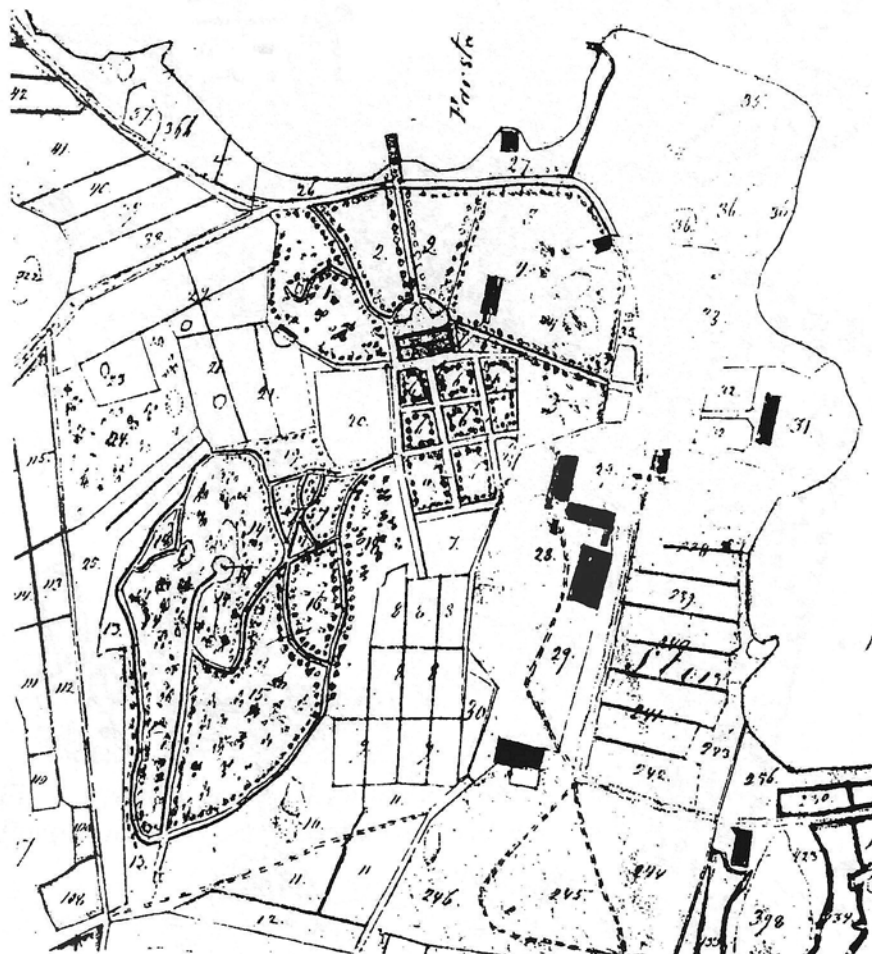

Fig 5. Karta över Farsta från 1854 upprättad av P. G. Hegardt, Länsstyrelsens lantmäterienhets arkiv, Stockholm.

Nästa nedslag i historien blir 1854 års karta. Nu beskrivs den engelska parken i sin helhet för första gången. Det är tydligt hur P G Hegardt strävat efter att rita parken på samma sätt som de övriga trädgårdsanläggningarna. Vägbanken och postamentet på höjden är medtagna och marken betecknas som park i medföljande beskrivning. Övriga gångvägarna stämmer i stort sett med uppmätningen från 1810, förutom vägen förbi klippans överhäng som är något ändrad. Vid den här tidpunkten kan man anta att parken existerat minst ett halvt sekel.

Intressant är att notera flaggstången på höjden. Vid denna tid var privata flaggstänger något mycket ovanligt och förekom främst vid officiella och militära sammanhang. Flaggstången med unionsflaggan i topp finns också avbildad på en målning av G W Palm över Farsta från detta år. Ännu idag står resterna av en flaggstång på toppen av den engelska parken.

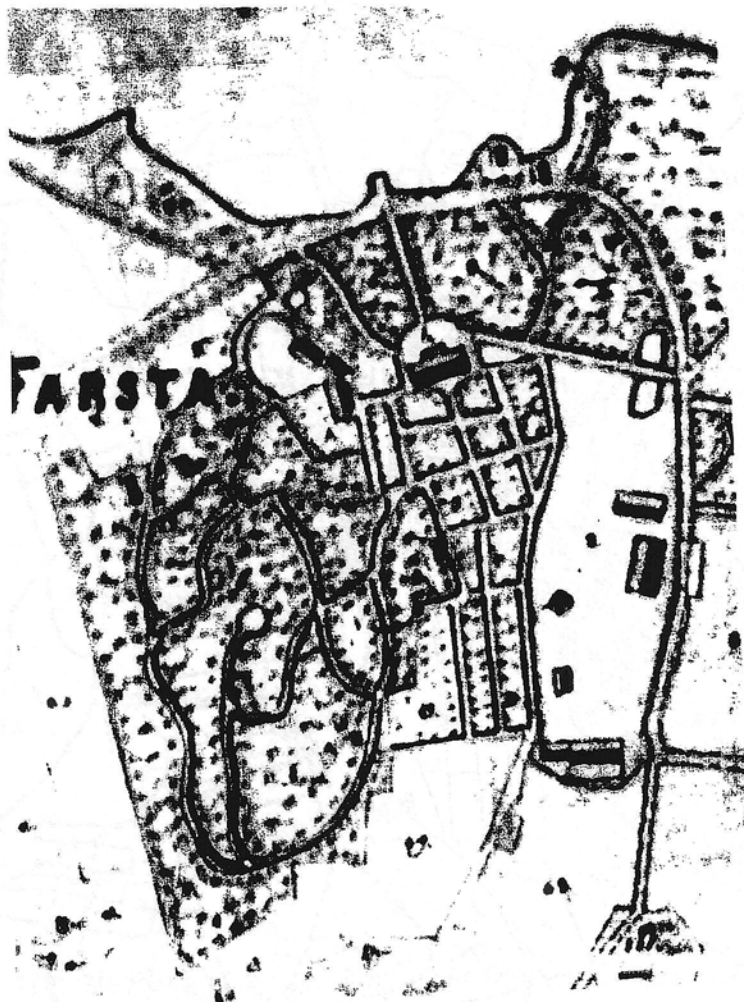

Fig 6. Karta från 1882. ¹⁴

Under sista halvan av 1800-talet dyker det upp flera dokument där det går att ana den engelska parkens utveckling. På en översiktlig karta från 1882 uppritad av H J Rosenlund verkar gränsen för parken har luckrats upp mot norr och gångarna slingrar sig även i de norra delarna där köksträdgården ligger. Parken visas i en realistisk version jämfört med senare kartors förskönande linjeföringar.¹⁵

På "praktisk geologisk karta" från 1887 är den engelska parkens gångsystem tydligt utritat men något modifierat sedan 1882. Det är vanskligt att dra slutsatser utifrån kartor som denna som har som främsta uppgift att beskriva jordmån och berggrund olika områden. Antingen är verkligheten förenklad eller så kan man se det som en oberoende uppmätning. Uppenbart är i alla fall gångarnas nya mjuka dragningar. Man får känslan av inspiration från det tyska trädgårdsidealet, med sina mjuka konstlat osymetriska gångar, som var utbrett i Sverige under denna tid. Om det såg ut så i verkligheten är mindre troligt. Snarare är detta en idealisering av parkens gångstruktur vilket kom att bestå i kartmaterial härefter. Nutida spår efter de gamla grusgångarna i parken visar att någon sådan mjuk linjeföring inte funnits. En karta från 1909 visar hur denna idealisering kulminerade kring sekelskiftet. Här kan man också tydligt se trädgårdsgångarna vid Farstavik, byggnaden strax öster om huvudbyggnaden, utförda i den tyska stilen.

Fig 7. Praktisk geologisk karta över Farsta och Gustavsberg från 1887, Porslinsmuseets arkiv, Keramiskt Centrum, Gustavsberg.

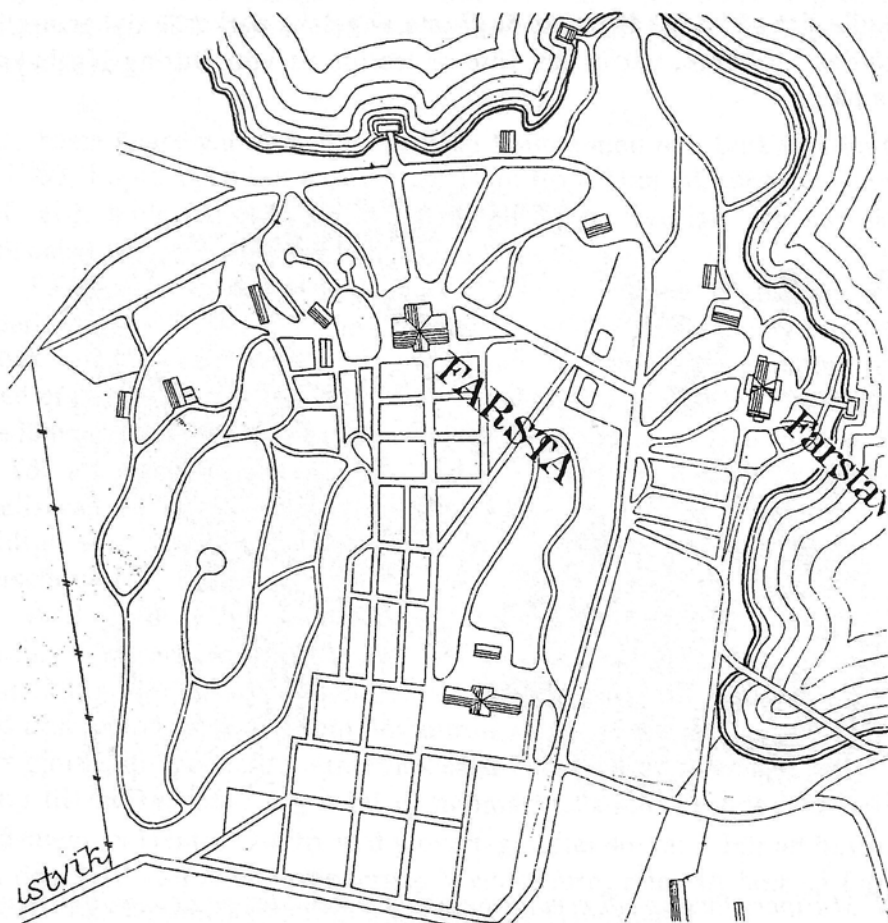

Fig 8. Karta över Farsta från 1909, Porslinsmuseets arkiv, Keramiskt Centrum, Gustavsberg.

Parkens upphovsman

Det finns idag inga dokument eller annat material som entydigt pekar på en upphovsman till den engelska parken på Farsta. Det går endast att spekulera vem av ägarna under slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet som hade den goda smaken att förse eftervärlden med denna anläggning.

Resultatet av ryssarnas framfart 1719 präglade Farsta hela första halvan av seklet. Stenhuset och ekonomibyggnader var nedbrunna, trädgården ödelagd. I 30 år stod ruinerna av den gamla sätesgården och vittnade om förödelsen. Farsta återhämtade sig dock efter hand. Återuppbyggnaden av de för jordbruket viktigaste husen påbörjades först. År 1741 är herrgårdshuset inte uppbyggt men det förekommer en mindre trädgård. Under denna tid ägdes Farsta av riksrådet greve Ernst Johan Creutz som gift sig med Maria De la Gardies dotterdotter Ebba f. Banér. När paret Creutz besökte Farsta bodde de förmodligen i ett mindre ståndsmässigt trähus dock med utsikt över det gamla stenhuset och dess ruinrester.¹⁶

Det är inte förrän mot mitten av 1700-talet som Farsta återfår något av sin tidigare glans när stenhuset återuppbyggdes, troligtvis av greven Christoffer von Düring Han övertog ansvaret för Farsta genom sitt giftermål med Ebba Banérs kusinbarn Carin f. Bonde, dotterdotterdotter till Maria De la Gardie och den siste ättlingen av Oxenstiernska släkten på gården. von Düring la ner stora summor på själva herrgården, det s k corps-de-logiet, och sannolikt ingick även en uppryckning av den gamla barockträdgården och en utvidgning av köksträdgården.

Dock skulle det gå ca 30 år innan de första engelska parkerna dyker upp på slott och herrgårdar i Sverige, varför det inte är troligt att von Düring låg bakom Farstas engelska park.

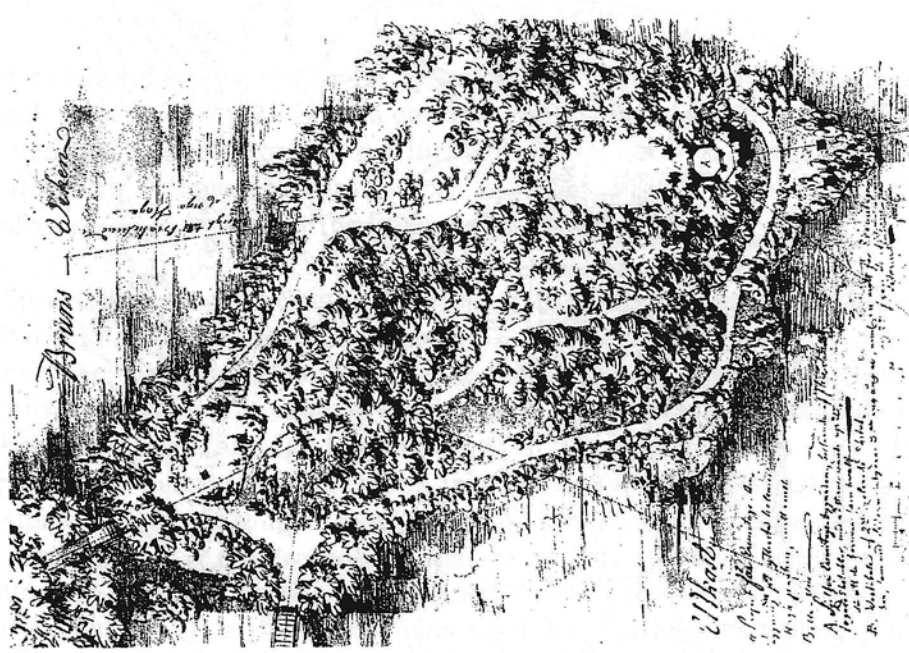

Fig 9. F M Pipers förslag till eremitage och promenader på den sydligaste holmen vid Gamla Haga, ca 1785, har uppenbara likheter med Farstas engelska park.

Under slutet av 1700-talet, när den engelska parken gjorde sitt intåg i Sverige, skiftade ägarna på Farsta ofta. Ett intressant faktum är att alla de fem innehavarna av gården mellan 1756 och 1792, hade kopplingar till de brittiska öarna.

Efter sin hustrus död, sålde von Düring år 1756 Farsta till riksrådet friherre Karl Otto Hamilton. Hamiltons fars farbror hade invandrat från Skottland för att delta i det trettioåriga kriget och familjen hade sedan dess gjort karriär i den svenska krigsmakten. Han hade vistats utomlands en längre tid som minister hos hertigen av Holstein-Gottorp och utnämndes till överkammarherre för nyfödde prins Gustav, sedermera Gustav III, som senare skulle vara med och införa det nya trädgårdsidealet i Sverige.

Hamilton var mycket politiskt aktiv och blev bl a utnämnd till riksråd 1755 och utsedd till minister vid engelska hovet, vilket han dock aldrig kom att tillträda. Någon egen större förmögenhet fick han först genom äktenskapet med Sara Jennings som var dotter till Frans Jennings, en av landets största exportörer.¹⁷

Hamilton hade kontakter både utomlands, med det svenska hovet och den tidens ledande personer i Sverige. Säkerligen var han bekant med de nya idéerna som kom nerifrån Europa, även om det åter är något för tidigt för engelska parker i Sverige. På Farsta kom han att till att börja med framgångsrikt anlägga och driva krutbruk och salpeterverk, men politiska förändringar och ekonomisk nedgång drev Hamilton på 1760-talet att under en period permanent lämna Stockholm för att under enklare förhållande bosätta sig på Farsta. Under denna tid upprätthölls dock välståndet med tjänstefolk och trädgårdsmästare, trots de ekonomiska problemen. Efter Hamiltons död 1770, kom hans fru att under en efterföljande tioårsperiod att vara fast bosatt på Farsta.¹⁸

Farstas näste ägare var den rike engelske köpmannen och bruksägaren Georg Seton som 1780, köpte egendomen av Sara Hamilton. Han tillhörde en gammal skotsk adelsfamilj, hade invandrat vid 22 års ålder till Sverige och här skapat sig en förmögenhet på skeppsbyggeri och skeppsutrustning.

På äldre dar började han se sig om efter en arvinge och bad sin systerson John Wedderburn att komma över från England för att överta förmögenheten. Denne visade sig dock av flera orsaker olämplig med tendenser till sinnessjukdom. Seton försökte då med en annan systerson, den i juridik utbildade Alexander Baron. För att denne skulle lämna England lockade Seton med eget gods i Sverige och köpte därför Farsta 1780 för att året efter skänka gården till systersonen. När Seton år 1785 blev naturaliserad svensk adelsman köpte han Gustav III:s en gång älskade Ekolsund, samtidigt som han adopterade systersonen Baron och gjorde honom till sin universalarvinge.

År 1786 dog Seton och Alexander Seton Baron tog Ekolsund i besittning till sin kusins Wedderburns stora förtret. Han talade öppet om Baron som sin tjuvkusin. För att få missämjan ur världen överlät Baron Farsta till Wedderburn, mot att han avstod bruk och egendomar som Seton trots allt hade testamenterat till honom. Hårda villkor gjorde att Wedderburn inte fick sälja Farsta och fick, visade det sig, heller inte tillgång till herrgården, p g a ett ej uppmärksammat arrende som bryggaren och handelsmannen Henrik Österman d y övertagit efter sin far.¹⁹ För att huvudtaget kunna bo på den gård han ägde arrenderade Wedderburn, efter att bott på Farsta herrgård 1784-88, olika hemman som tillhörde Farsta av Österman.

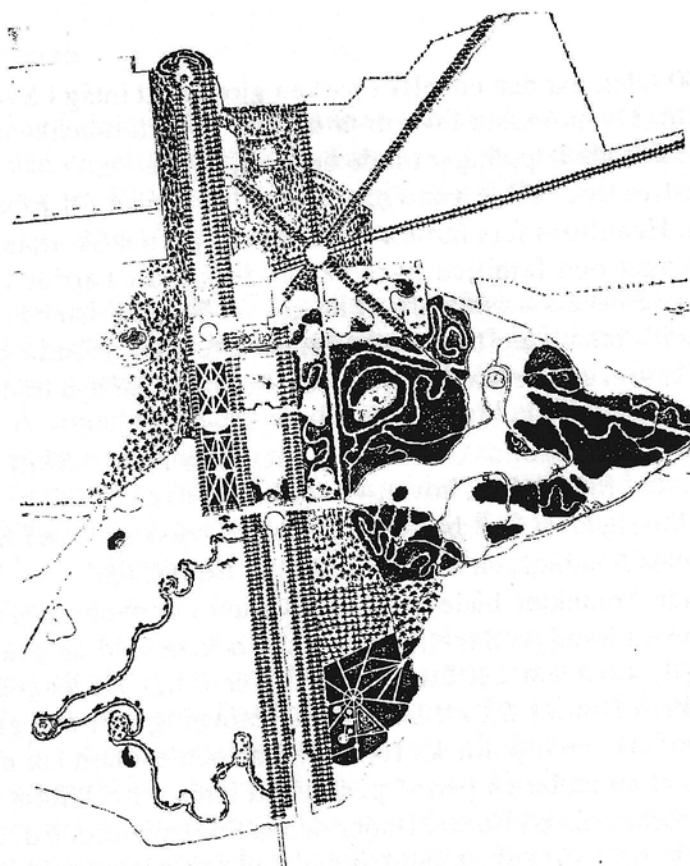

Fig 10. Gustav IIIs projekt till omdaning och utvidgning av Ekolsunds lustträdgård, 1775.

Kanske någon i Setonska släkten anlade den engelska parken på Farsta. En teori skulle kunna vara att Alexander Baron Seton vid sin ankomst till Sverige och Farsta ville manifesteras sitt ursprung med en park i engelsk stil. En intressant aspekt är att för Ekolsund, som Baron kom att ära, hade Gustav III på 1770-talet haft stora planer på en utvidgning av lustträdgården. Det mesta förblev planer förutom omdaning av parterrer och vattenanläggningar inbegripna i traditionell barockstruktur. Ekolsund var dock en av de första ansatserna till engelsk park i Sverige. Efter inlösen av Drottningholm 1777 tappade Gustav III intresset för Ekolsund som låg alldeles för långt bort från Stockholm.²⁰

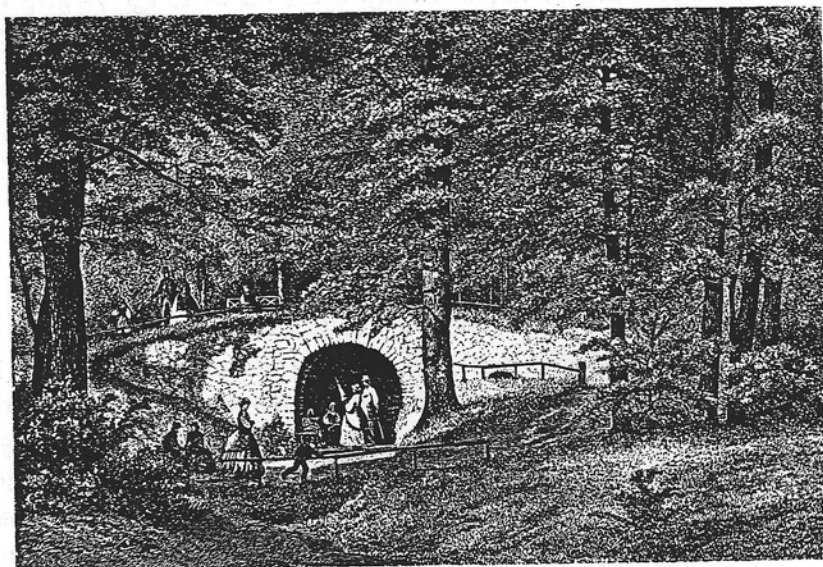
Detta slott var det som John Wedderburn avundades sin kusin. En annan inte för långsiktigt teori är att Wedderburn genomdrev en parkanläggning på Farsta för att i viss mån mäta sig med sin kusins egendom. Detta förblir dock lösa spekulationer, eftersom inga dokument eller annat material finns från denna tid.

Efter Wedderburn tog "engelsmännens" tid på Farsta slut. Farsta var nu en gård som byte ägare ofta genom försäljning och tiden då gården gick i arv mellan generationer var förbi. På gårdens ägor fanns nu förutom jordbruk och trädgård bl a också ett tegelbruk, ett krutbruk, en såg, kvarnar och vaxljusfabrik. Allt detta gjorde Farsta till en attraktiv investering.

Farstas nästa ägare runt sekelskiftet 1700/1800 blev arrendatorn Österman som till slut köpte Farsta 1792 efter förhandlingar med Wedderburns arvingar. År 1799 såldes Farsta till kamrer Jonas Ostermarck, för att i sin tur 1806 säljas till överstelöjtnant, sedermera landshövding och friherre, Bernt Wilhelm Fock.

Av de senare ägarna verkar friherre Fock som den mest trolige upphovsmannen till "engelskan", som parken senare kom att kallas.²¹ Fock, var av adlig börd till skillnad från de två övriga och framstår som den mest initiativrike. Utan hans initiativ till brandförsäkring, som resulterade i uppmätningen 1810, skulle vi idag inte ha något kartmaterial från Farsta sätesgård förrän ett halt sekel senare. Nu vi vet att parken fanns eller åtminstone var påbörjad vid denna tidpunkt. Dock finns inga dokument eller kartor som styrker Focks eventuella ambitioner som parkanläggare.

Den engelska parken kom efter 1811 att innehas av tre delägare. Grevarna Gustav och Karl Löwenhjelm samt friherre Gustav Fredrik Åkerhielm som också kommer att förvalta egendomen. Åkerhielms har satt ett tydligt avtryck i Farstas historia, som har anknytning till trädgårdsanläggningarna. Han planterade den ståtliga lindallé som man än idag kan se sträcka sig från huvudbyggnaden norrut ner mot vattnet, någon gång mellan mellan åren 1811 och 1813.²² Lindarna är alltså idag över 180 år gamla.

Parken och Farsta under senare tid.

Den engelska parkens utveckling under 1800-talet går att följa på det tidigare beskrivna kartmaterialet. En viktig händelse är när Johan Herman Öhman år 1821 köper Farsta och möjliggjorde tillkomsten av porslinsfabriken. Den agrara inriktningen på Farsta minskade härmed till förmån för den industrialiserade. Farsta kom härefter främst att fungera som sommarresidens för ägare och disponenter på fabriken.

År 1839 köper grosshandlare Erik Gustaf Godenius Farsta men kommer inte att bo där i någon större utsträckning. Huset och trädgården var vid denna tidpunkt i mindre gott skick och förblev så ända fram till 1845 då Godenius brorson Samuel ärvde Farsta. Den nye ägaren hade ambitionen att bo nära verksamheten vid Gustavsberg och lät restaurera huvudbyggnaden och trädgården. En trädgårdsmästare anställdes för att ta hand om trädgård och parken. Växthus och drivbänkar för odling

av blommande växter och tidiga grönsaker byggdes.²³ Under slutet av 1800-talet går Farsta in i en ny guldålder, bl a får Gustavsberg 1863 besök av Karl XV med familj som bjuds på middag på Farsta.²⁴

Med löjtnant Wilhelm Odelberg, som gift sig med Godenius dotter Hilma, i ledningen för porslinsfabriken fortsätter förändringarna. En stor ombyggnad sker 1895-96, då huset får sitt nuvarande utseende. Familjen Odelberg bodde här under sommarhalvåret för att under vintern bo i Stockholm. Trädgården och parken sköttes av trädgårdsmästare ända fram till 1945 då Hilma Odelberg avled och blev den sista som bodde på Farsta.

Dock kan överbibliotekarie Wilhelm Odelberg d y, född 1918, berätta om de i dag försvunna grusade gångarna i den engelska parken och om barockträdgården med fruktträd, vin- och krusbär som bryggdes till vin. Intressant är att parken upplevdes vildvuxen även i början av 1900-talet.²⁵

Efter 1945, nu under KFs förvaltning, förföll hus och trädgårdsanläggningar. Wilhelm Odelberg d y, kommenterade i Wärmdö Skeppslags fornminnesförenings årsskrift 1987, parkens igenväxning: "Att gå i den forna parken en regnig novemberdag, är som att se bakgrunden och miljön till en ovanligt sorglig film av Ingmar Bergman." "Min gröna dal, som förr lyste men som nu är full av sly, bevarar jag i hjärtat."

Den försvunna kvarnen och andra företeelser i parken.

Det är inte helt omöjligt att tänka sig att den s k Farsta kvarn, en gång ska ha legat i parken.²⁶ Den välbyggda 175 m långa vägbanken upp till postamentet uppe på höjden skulle indikera detta och kvarnhjulet nedanför berget, nu använt som bord, stärka den teorin. Där vägbanken idag slutar i sydöst, finns i anslutning till den större vägen, ett stenomgärdad uppbyggd höjd som kan ha fungerat som lastplats för säd och mjöl. Det finns nämnt i skrifter att Farsta en gång skulle ha haft minst två väderkvarnar. Det finns belägg för en kvarn på höjden tvärs över sänkan där en nu nedbrunnen ladugård legat. Väderkvarnen ersattes 1905 av en valsquarn.²⁷ Det skulle då vara troligt att den andra låg på höjden i parken.²⁸ En teori skulle kunna vara att kvarnen funnits fram till 1700-talet eller tidigare, och kanske fallit offer för ryssarnas härjningar 1719 eller t om brunnit upp vid åsknedslag. Resterna skulle senare inkorporerats i den engelska parken, vilket passande nog överensstämde med den ruinromantik som var vanlig i de engelska parkerna på denna tid. Dock finns det inga vetenskapliga belägg för en kvarn i den arkeologisk utredning gjord i samband med detaljplanen för området 1993.

I parken kan man än idag hitta gravstenen efter Mister som var en omtyckt hund på Farsta och som levde strax efter sekelskiftet.

I parkens sydöstra hörna sägs det att det låg ett lusthus med tak av ostronskal. Dock skulle detta varit försvunnit före 1870-talet. Samuel Godenius lär, när han på 1840-talet bodde på Farsta, låtit resa detta ekotempel i ett hörn av parken.²⁹

Framtidens park

I skrivande stund pågår en renovering av Farsta slott som ska inrymma moderna lägenheter men helt ha kvar sin exteriör. Ny bostadsbebyggelse uppförs också i området. Samtidigt startar en restaurering av den nu förvuxna och bortglömda parken. Granar och sly kommer att rensas bort, gläntor och utsikter att skapas och de gamla gångarna åter att grusas. Den nya bebyggelse kommer att ligga i direkt anslutning till höjden och parken blir därför ett viktigt inslag i bostadsområdet. Den engelska parken kommer ge de boende möjlighet att ströva i natur och grönska men också vara en viktig länk till det förgångna och påminna om platsens tidigare historia. I parken kan de boende ordna gemensamma fester under den varma årstiden eller till vardags helt enkelt ta sig en frisk promenad upp på kullen med en termos kaffe. Till glädje för de boende vid Farsta Slottsvik ska man snart åter kunna promenera fram längs slingrande grusgångar på samma sätt man gjorde för ca 200 år sedan.

Karl Lökvist/1994

- ¹ Stockholm läns museum, Läns museibyran, 1994.
- ² Lindskog-Nordström, 1973.
- ³ Lindskog-Nordström, 1973, s 17-19.
- ⁴ Lindskog-Nordström, 1973, s 57.
- ⁵ Lindskog-Nordström, 1973, s 28.
- ⁶ Lindskog-Nordström, 1973, s 42-45.
- ⁷ Lindskog-Nordström, 1973, s 49.
- ⁸ Lindskog-Nordström, 1973, s 52.
- ⁹ Olausson, 1987.
- ¹⁰ Olausson, 1993, s 150.
- ¹¹ "Charta öfver Farsta Sätessgård med underliggande Frälse Hemmanen Mölnvik & Tjustviks Ågor, belägne uti Stockholm län, Wärmdö skeppslag och socken, afmätt 1810 av N. J. Hageman", Porslinsmuseets arkiv, Keramiskt Centrum, Gustavsberg.
- ¹² "Praktisk geologisk karta", från 1887, Porslinsmuseets arkiv, Keramiskt Centrum, Gustavsberg.
- ¹³ "Karta öfver alla egorna till Farsta, Tjustvik, Gustavsberg, Ösby och Mölnvik uti Stockholm län, Wärmdö skeppslag och socken, upprättad år 1854 av P. G. Hegardt", Länsstyrelsens läntmäterienhets arkiv, Stockholm.
- ¹⁴ Karta från 1882, fotokopia som hänvisar till "Farsta", Odelbergiska samlingen, AB Gustavbergs Fabrikers arkiv, Riksarkivet, Stockholm. Original ej upphittat.
- ¹⁵ Karta från 1882, fotokopia som hänvisar till "Farsta", Odelbergiska samlingen, AB Gustavbergs Fabrikers arkiv, Riksarkivet, Stockholm. Original ej upphittat.
- ¹⁶ Lindskog-Nordström, 1973, s 61-62.
- ¹⁷ Lindskog-Nordström, 1973, s 68-69.
- ¹⁸ Lindskog-Nordström, 1973, s 70-71.
- ¹⁹ Lindskog-Nordström, 1973, s 72-73.
- ²⁰ Olausson, 1993, s 395-408.
- ²¹ På Riksarkivet finns ett skisspapper daterat 1810 som verkar vara en avritning av, eller, mindre troligt, en förstudie till 1810 års karta. På den finns beteckningen "Parken och Engelskan" skrivit vid området för den engelska parken.
- ²² Lindskog-Nordström, 1973, s 79.
- ²³ Lindskog-Nordström, 1973, s 120.
- ²⁴ Lindskog-Nordström, 1973, s 126.
- ²⁵ Odelberg, W, 1987.
- ²⁶ Wärmdö kommun, *Detaljplan för Farsta Slottsvik 1993*, s 10.
- ²⁷ Quist, 1949, s 247.
- ²⁸ Margareta Backe, Stockholms läns museum, Läns museibyran, Stockholm, muntligen 1994-12-02.
- ²⁹ Wilhelm Odelberg, muntligen 1994-12-07

Referenser och litteratur.

- Aspfors, Johan** *Farsta hus som blev Farsta Slott*. B-uppsats. Konstvetenskapliga inst., Stockholms Universitet, 1993. Opublicerad.
- Bauer, Walter Parker**, *Trädgårdar, Landskap, förnya och bevara*, Signum, 1990.
- Cowell, F. R.** *The Garden as Fine Art*, Weidenfeld and Nicolson Ltd, London 1978.
- Elling, Christian** *Den romantiske have*, Gyldendalske boghandel & Nordiskt förlag, Köpenhamn 1942.
- Lindskog-Nordström, Carin** *Gustavsberg 1640-1940. Från tegelbruk till industrisamhälle*, Gustavsberg 1973.
- Odelberg, Wilhelm** *Gustavsberg i legenden och minnet - En personlig betraktelse*, ur Värmdö Skeppslags fornminnesförenings årskrift 1987, sid 31-83, Värmdö
- Olausson, Magnus** *Godegårdsparken och Fredrik Magnus Piper*, artikel ur *Fataburen 1987 - Den kultiverade naturen*, Nordiska Museet, Uddevalla 1988.
- Olausson, Magnus** *Den Engelska parken i Sverige under gustaviansk tid*, Piper Press, Stockholm 1993.
- Stockholms läns museum/Länsmusei byrå** Rapport 1993:1 *Arkeologisk utredning vid Farsta*. (Finns som bilaga 3:1 i Värmdö kommun *Detaljplan för Farsta Slottsvik 1993-09-29*.)
- Värmdö kommun** *Detaljplan för Farsta Slottsvik 1993-09-29*.
- Quist, Axel** *En bok om Värmdö skeppslag*, Stockholm 1949.

Muntliga källor:

- Aspfors, Johan** Gustavsberg
- Arvidsson, Edla** Gustavsberg
- Odelberg, Wilhelm** Drottningholm

Processglad dam

Porträtt av magnaten Maria Sophia De la Gardie

DOCENTEN I egyptologi, Gun Björkman, har övergett Karnaks stenmoras för att gräva i De la Gardies familjarkiv. Resultatet har blivit en i flera avseenden anmärkningsvärd bok, *Maria Sophia De la Gardie. Kvinna i stormaktstiden*. Först och främst är det ett porträtt av en ovanligt företagsam dam som drev bankverksamhet och därtill linneväveri, porslinsmakeri, klädesfabrikation, såg och kvarn på Tyresö, och som organiserade stenkolsbrytning i Skåne för fyrarna på västkusten - hon ägde nämligen Krapperup nedanför Kullaberg. Hon kunde göra detta i egenskap av förmögen änka - dotter till Ebba Brahe, Gustav II Adolfs käresta, och fältherren och guldmakaren Jakob De la Gardie, han som 1610 faktiskt lyckades inta Moskva.

Maria Sophia levde mellan 1627 och 1694, blev änka redan vid 21 och hade två barn. Hon är ett tidigt exempel på högadelns förborgerligande - genom plakatet 1673 fick adeln rätt att driva tillverkningsindustri och grossistverksamhet. Sådant påstods "ge namn och ära". Krigargenerationen hade gått i graven.

Av en tillfällighet råkar jag läsa Gun Björkmans bok på campingplatsen nedanför Läckö slott som ju var greve Jakobs herresäte, och det är en intressant uppgift hon lämnar om släktens anor. Jakob skrev till en släkting i Languedoc och erhöll ett påhittat stamträd med sexton anor - i själva verket var Jakobs farfar handlande i en småstad väster om Montpellier. Någon adlig bakgrund existerade inte. Världen vill bedras.

Det värdefulla med Gun Björkmans bok är detaljrikedomen och konkretionen. Man får år för år följa Maria Sophias liv. Höjdpunkten är de tre åren som drottning Kristinas överhovmästarinna. De svåraste åren kommer efter 1680 då kronan belägger Krapperup med kvarstad och klädesfabrikation på Tyresö måste läggas ner. Visst levde högadeln i lyx och överflöd. Maria Sophia hade blå strumpor "påsydda med guld" och svarta strumpor "stickade med äkta pärlor". Hon hade en luta av elfenben och pärlemor och parfymflaskor med "silverskruvar". Hon hade ett hushåll med trettioåtta personer. Men hon visste också att leda sina företag med klokhets och energi. Hon for till Holland för att se hur man där skötte moderna företag. Gun Björkman menar dock att hennes kön gjorde att hon sågs över axeln av t ex kronan som var största avnämaren. Man ville inte inse att hon i duglighet överträffade många av sina manliga konkurrenter.

Någon dans på rosor var det inte. Ordspåket "qui a terre, a guerre - äga jord betyder krig" passar väl in på Maria Sophias situation. Hon dras in i den ena processen efter

EN NY BOK

Gun Björkman
Maria Sophia De la Gardie,
Kvinna i stormaktstiden
Gyllenstiernska Krapperup-
stiftelsen, Nyhamnsläge

den andra. Hon är i sina skrivelser beundransvärt klar och träffsäker - inte sällan sarkastisk. Karl XI:s kommission varnar henne i skriftväxlingen om reduktionen, hon har uttryckt sig raljerande.

Högadeln hade fått sina privilegier och jordegendomar till tack för tappra insatser i krig som inte utkämpades på det feiga och gemena, massmordsinriktade slaktar-

vis som gäller i dag, utan i spetsen för sina regementen, mitt i kulregnet. Men förlåningarna gick i arv till personer som inte alls var några hjältar. Många var gripna av en fånig börsstolthet, många led av ett småaktigt habegär - en ynkedom som Maria Sophia står fri från.

Under läsningens gång går det upp för en att adeln skulle ha mått bättre om de första hjältarna i likhet med Cincinnatus hade återvänt till plogen med äran som enda belöning.

Boken om Maria Sophia ger ett mer jordnära perspektiv på högadeln än många traditionella historiska framställningar.

CARL-GÖRAN EKERWALD

Maria Sophia De la Gardie, 16. Med stor energi drev hon bank, klädestillverkning, såg och kvarn på Tyresö och stenkolsbrytning i Skåne. Målningen är tillskriven J Elbfas.

Törnrosaslott i Tyresö väcks till liv

AV MIA TOTTMAR

Byggnadsarbetarna på Tyresö slott har skrämt spöken på flykten. Trots att det är Stockholmstraktens mest spökräbbade hus.

- Visst, här finns massor av spöken, säger tillsyningsmannen Henry Olsson. Han vill egentligen inte prata om dem "officiellt", men berättar ändå om de två unga damer som ligger inmurade här, en i ett golv, den andra i en vägg. Någon av dem uppträder som Vita frun.

Och om en biljettförsäljerska som skulle gå in i en av salongerna men inte kom över tröskeln, stämningen inne i rummet var alltför förtäta.

En grupp spöketare kom till och med hit och övernattade med avancerad spöketarutrustning. De höll på att frysa ihjäl, men de såg inga spöken.

När vi går upp på vinden med det kalla novemberljuset silande in genom fönstergluggarna hittar vi bara fladdermöss och klotter från 1800-talet. Men det känns att detta är exakt rätt plats för ett spöke. Henry Olsson,

Underhållet fick vänta i 65 år.

son, som har bott i en av flyglarna sedan 1978, är dock inte mörkrädd.

- Det är svårt att vara det när en dörr plötsligt börjar slå i höststormen och man måste gå dit mitt i natten och kontrollera vad som har hänt.

Arbetarna gick hem

Barockslottet, som byggdes av riksdrotsen Gabriel Oxenstierna på 1630-talet, väcks nu ur sin törnrosasömn efter att ha stått utan underhåll i snart 65 år.

När arbetarna 1930 fick budet att den siste private ägaren, markis Claes Lagergren, hade

dött gick de helt enkelt därifrån. Ingen betalade några löner.

Markis Lagergren testamenterade slottet och den engelska parken till Nordiska museet, på villkor att allt skulle bevaras som det var. De tre sönerna fick marken - större delen av Tyresö kommun - som de raskt sålde till sommarstugotomter. Utan markisens testamente kunde sommarstugor ha krupit tätt in på borggården.

Fasaderna putsas

Nordiska museet ska nu i samarbete med Tyresö kommun och församling rusta upp slottet. 5 000 föremål - möbler, tavlor, böckerna i markisens värdefulla bibliotek - har förts därifrån för att renoveras och sedan ställas tillbaka.

Byggnadsarbetare och museifolk renoverar tapeter, putsar fasader, byter fönster och sätter in ett nytt värmesystem i alla de 138 rummen. Trots att slottet har stått tomt så länge är det förvånansvärt välbevarat, färgen flaggar lite i de numererade gästrummen men markisinnans eleganta badrum ser ut att vara klart att användas. Totalt beräknas upprustningen kosta drygt 26 miljoner kronor.

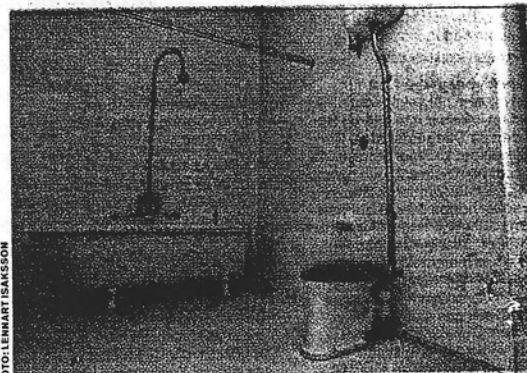
Vinkällare och festsal

Slottet har hittills använts sporadiskt för visningar, konserter och filminspelningar. Från 1997-1998 ska det vara tillgängligt för allmänheten. I huvudbyggnaden ordnar Nordiska museet fasta utställningar om de kulturpersonligheter som markis Lagergren samlade runt sig. Prins Eugén, August Strindberg, Verner von Heidenstam, Viktor Rydberg...

I den västra flygeln - Lagergren tänkte den sig visserligen som bibliotek - blir det restaurang, vinkällare och en festsal i

Glest mellan spökerna. Tillsyningsman Henry Olsson visar den avancerade skorstensstocken på slottsvinden. Men Vita frun visade sig inte på torsdagen.

Markisinnans badrum. Något förfall är knappt märkbart trots att slottet varit övergivet i över ett halvsekel. Och plast letar man förgäves efter.

empirestil. Den delen säger kommunen ska stå färdig redan i mitten av juni 1995.

Den som vill bidra till renove-

ringen av Tyresö slott kan "köpa" stolar, bord och ljuskronor som sedan förses med en skylt med donatorns namn.

Visste du att...

- Tyresö kyrka, den gamla slottskyrkan, är den populäraste bröllopskyrkan i hela landet.
- Maria Sofia De la Gardie drev pappers- och mäsingsbruk, linne- och klädesväveri, kopparhammare och oljeslageri här på 1600-talet.
- Slottstrun Maria Gustava Gyllenstierna år 1719 lät riva tornen och lända eld

på skogen omkring slottet. En rysk flottill trodde då att slottet redan var plundra och vände om.

- Prins Eugen bodde 16 somrar i Prinsvillan i parken.

- Den siste slottsherren, markis Claes Lagergren, var påvens kammarherre och hans älsklingsråd var stekt på fågel.

Farsta - ägarelängd och historisk översikt¹

- 800-talet Området boplats under vikingatiden.
- 1322 Farsta omnämns för första gången i skrift.
- 1409 Kronan tilldöms 10 öreslanden i Farsta som innehades av Pedher Jönsson.
- 1538 Egendommen består av ett skattehemman för att påföljande år delas i två delar.
- 1640 Riksdrotsen **Gabriel Oxenstierna** (1587-1640), yngre bror till den mer kände rikskanslern Axel Oxenstierna, köper Farsta bys två hemmanen och förvandlar dem till säteri. Denne dör kort därefter samma år. Hans son friherre, sedermera greve, **Gustav Oxenstierna** (1613-48) övertar Farsta.
- 1643 Gustav Oxenstierna gifter sig med greve Jacob De la Gardies dotter Maria. Bröllopet äger rum på palatset Makalös i Stockholm.
- 1640-talets mitt Ett tegelbruk anläggs i samband med att byggnationen av en ståndsmässig herrgårdsbyggnad, påbörjas.
- 1648 Greve Oxenstierna dör 35 år gammal. **Maria De la Gardie** tar över ansvaret efter sin man och ändrar namnet på egendomen till Gustavsberg efter honom. Hon driver bl a pappers- och mässingsbruk, linne- och klädesväveri och oljeslageri på Tyresö Slott.
- 1650-talet Barock- och köksträdgårdar anläggs av Maria De la Gardie. Tegelproduktionen fortgår.
- 1658 Huvudbyggnaden fullbordad.
- 1673 Greve **Christoffer Gyllenstierna** (1639-1705), blir ny ägare till Farsta, mot grevinnan De la Gardies vilja. Det efter att han 1669 gift sig med hennes yngsta dotter **Gustava**, som efter ett arvskifte detta år tilldelats Farsta. Maria De la Gardie avlider 1694 på Tyresö, vid en ålder av 68 år. Gustava avlider 1675. Greve Gyllenstierna lägger dock mesta av sin tid och kraft på sin fädernesgård Ericssberg, och är mindre intresserad av Farsta med hus och barockträdgård.
- 1692 Gyllenstierna överlåter ett nedgången Farsta till sin dotter **Maria Gyllenstierna**, mer ofta kallad Maja, vid hennes giftemål med landshövdingen friherre **Carl Bonde**. Christoffer Gyllenstierna avlider 1705.
- 1698 Vid ett arvskifte efter Gustavas äldre syster Märtha, som 1672 gift sig med fältmarskalk Gustav Banér, tilldelas Farsta deras barn **Gösta och Ebba Banér** i utbyte mot att de avstår sin andel i Tyresö till kusinen Maria (Maja) Gyllenstierna, d v s i praktiken till hennes make greve Carl Bonde. Carl Bonde avlider året därpå.
- 1700 **Ebba Banér** avstår sin del i egendomen Helgö till sin bror för att i

- utbyte ensam få besitta Farsta.
- 1711 Ebba Banér gifter sig med friherre **Ernst Johan Creutz**
- 1719 Farsta härjas av ryssarna. Huset plundras och bränns ner.
- 1720-1740-talen Verksamheten vid Farsta återupptas succesivt efter ryssarnas plundring och fortsätter utan någon huvudbyggnad.
- 1741 Eftersom Ebba Banér inte efterlämnade några barn, kom friherre **Christoffer von Düring** att bli ägare efter att Farsta tilldelats hans fru **Carin Bonde**. Hon är dotter till Carl Bonde och Maria Oxenstierna samt är Ebbas kusinbarn.
- 1750 ca Farsta huvudbyggnad återuppbyggs av von Düring.
- 1756 Riksrådet friherre **Karl Otto Hamilton** (1704-70) köper Farsta av von Düring kort efter att Carin Bonde avlidit. Därmed försvann den sista ättlingen av det Oxenstiernska huset ur Farstas ägarelängd.
- 1770 Hamilton dör och hans maka **Sara Hamilton f. Jennings** (1732-83) övertar Farsta med sin mans f d sekreterare Karl Hasselhuhn som förvaltare.
- 1780 Sara Hamilton säljer Farsta till grosshandlaren och bruksägaren **Georg Seton** (-1786).
- 1781 Barnlöse Georg Seton skänker Farsta till sin systerson jur.doktor **Alexander Baron** som han senare gör till sin universalarvinge, efter att först ha ratat en annan systerson John Wedderburn, när denne visat sig olämplig som arvtagare.
- 1786 **John Wedderburn** blir ny ägare till Farsta som plåster på såren för att hans kusin Baron fått ärva den nu bortgagne Setons förmögenhet och slott Ekolsund. Hårda villkor gör att Wedderburn inte får sälja Farsta och får, visar det sig, heller inte tillgång till herrgården p g a ett pågående arrende som bryggaren och handelsmannen Henrik Österman d. y. övertagit efter sin far. För att huvudtaget bo på den gård han äger arrenderar Wedderburn efter att bott på Farsta 1784-88 i sin tur först hemmanet Östra Ekedahl och efter 1790 Vik av Österman.
- 1790-talets början Krutbruket säljs.
- 1792 Bryggaren **Henrik Österman** köper Farsta efter förhandlingar med Wedderburns arvingar. Wedderburn får behålla Vik, som inte ingår i köpet, där han dör sinnessjuk 1797. Under Östermans tid utarrenderas trädgården och fähuset.
- 1799 Kamrer **Jonas Ostemark** ny ägare.
- 1806 Överstelöjtnant, sedemera landshövding och friherre, **Bernt Wilhem Fock** ny ägare.
- 1810 Lantmäterikarta uppmäts av brandförsäkringsskäl. Trädgårdsanläggningen finns för först gången dokumenterad.
- 1811 Tre nya ägare. Grevarna **Gustav** och **Karl Löwenhjelm** samt

- friherre **Gustav Fredrik Åkerhielm** som också kommer att förvalta egendomen.
- 1811-13 Lindallén från huset ner mot vattnet planteras under denna tid av Åkerhielm.
- 1813 Överstelöjtnanten friherre **Karl Johan af Nordin** köper Åkerhielms tredjedel och blir ny förvaltare.
- 1816 Lantbrukare **Jakob Söderström** köper af Nordins andel och tar över som förvaltare samtidigt som Gustav Löwenhjelm blir huvudägare genom förvärv av sin bror Karls andel.
- 1818 **Gustav Löwenhjelm** blir ensam ägare. Grosshandlare Johan Herman Öhman arrenderar Farsta.
- 1821 **Johan Herman Öhman** köper Farsta.
- 1825 Porslinsfabriken startar sin verksamhet. I början av 1830-talet var de anställda uppe i 150 st. Under de följande fem åren uppförs 35 fabriks- och bostadshus.
- 1828 Gustavsbergs Fabriksbolag övertar verksamheten vid fabriken, medan Öhman säljer själva Farsta till sin mor, änkefru **Ulrika Wilhelmina Öhman f. Nyberg**.
- 1838 Fabriken säljs på auktion och inropas av ett konsortium på sju personer däribland brukspatron Erik Gustaf Godenius.
- 1839 **Erik Gustaf Godenius** köper Farsta.
- 1840 ca Vaxljusfabriken läggs ner.
- 1842 Ångbåtsförbindelse till Stockholm upprättas.
- 1845 Erik Gustaf Godenius avlider. Farsta övertas av grosshandlare **Samuel Godenius** (1806-1891).
- 1852 Bolaget förvärvas av Samuel Godenius genom handelsbolaget Godenius & Co.
- 1863 Farsta får besök av Karl XV med familj.
- 1869 Hilma Godenius gifter sig med löjtnant Wilhelm Odelberg. Den senare börjar på som disponent på Gustavsberg.
- 1875 Ett nytt bolag bildas **Aktiebolaget Gustavsbergs Fabriks Intressenter** som köper fastigheterna och fabriken.
- 1879 **Wilhelm Odelberg** (1844-1924) med familj tar huset i besittning. Farstavik uthyrdes under somrarna till släkt och vänner.
- 1881 Frastas corps-di-logis undergår genomgripande reparation.
- 1894-95 Ombyggnad av Farsta herrgård efter arkitekt Axel Lindgrens idéer och kallas hädanefter för "slottet".

- 1924 Wilhelm Odelberg avlider vid 80 års ålder. Sönerna **Axel** och **Victor** har tagit över ansvaret för fabriken.
- 1930-talet Tegelframställningen vid Gustavsberg upphör.
- 1937 **Kooperativa Förbundet** köper Gustavsberg med Farsta. På Farsta bor Hilma Odelberg f. Godenius under sommarhalvåret.
- 1945 Hilma Odelberg avlider och Farsta slott med trädgård står därefter tomt och förfaller.
- 1980-talet En över 300-årig versamhet upphör i och med att handelsträdgården, som är beläget där Maria De la Gardie på 1640-talet anlade sin barock- och köksträdgård, läggs ner.
- 1994 Farsta slott renoveras i samband med nybyggnad av vårdhem, seniorboende och ca 400 övriga lägenheter. Av trädgårdsanläggningarna restaureras den engelska parken.

¹ Huvudsakligen efter Lindskog-Nordström, C. 1973